

"Em sent hereu de Bernat i Baldoví"

Lluís García Berlanga (València, 1921), director de cine. Amb flagrant èxit de públic acaba d'estrenar *Todos a la cárcel*, una pel·lícula rodada a la presó Model de València que recobra la frescor de les seues grans realitzacions. Es va donar a conèixer el 1951 amb Juan Antonio Bardem amb *Esa pareja feliz*, i avui "berlanguia" ja és un adjectiu en alguns diccionaris. Sense ell, no s'explicaria el cine espanyol.

Vostè té el ritme trepidant de les seues pel·lícules: ho constate.

—Totalment, sóc un frenètic.

—*El seu cine és, en aquest sentit, biològic?*

—Sí, quasi des del moment en què vaig decidir oblidar Salamanca i la cultura. Sóc un treballador de la indústria de l'espectacle. I dins de la professió de dirigir comèdia he anat buscant l'acostament màxim a adequar el meu treball a la meua biologia frenètica, absolutament instantània, vegetativa... En realitat, no sé a què és degut. És així, natural. No prenc cap al·licient d'aquests per a viure amb aquest ritme. Només m'estimule amb la meua pròpia vida i els meus desitjos de viure, que mantinc perquè no he perdut la curiositat per l'entorn. Encara que, cada volta, em sent més maltractat per la societat, per tota la gent, i per tant la meua resposta també és un poc més dura.

—*Oficialment, se sent maltractat?*

—Noo. Bé, hi ha hagut alguns projectes meus que han estat rebutjats pel Ministeri de Cultura. Abans de Carme Alborch, veritat? La nostra paisana hi ha entrat amb ganes i amb una bona intenció innegable, encara que hi haja punts en els que no estiguem d'acord. L'equip anterior va rebutjar participar en una quarta part de la saga de les escopetes, que em divertia molt. Era una idea molt premonitòria. Es titulava *Viva Rusia*, quan encara hi havia mur, Gorbatxov i la *perestroika*, quan encara no hi havia indicis aparents del que passaria després. Em vaig plantejar una història, a la qual estan vinculats els Leguineche, en què entraven uns pretendents al tron de Rússia.

—*Ho ha descartat?*

—Si la fera ara, passaria de ser una pel·lícula anticipatòria a ser una pel·lícula oportunista. Ara el diari va ple d'aquests hereus que reivindiquen els seus regnes. Avui entres a qualsevol bar de Madrid i et diuen: aquell del racó és l'hereu del tron d'Ucraïna.

—*És terrible. Per tant, se sent maltractat.*

—Oficialment no se m'ha tractat ni bé ni malament. UCD, en instaurar-se la democràcia, em va nomenar president de la Filmoteca Nacional...

—*I els socialistes el van tirar.*

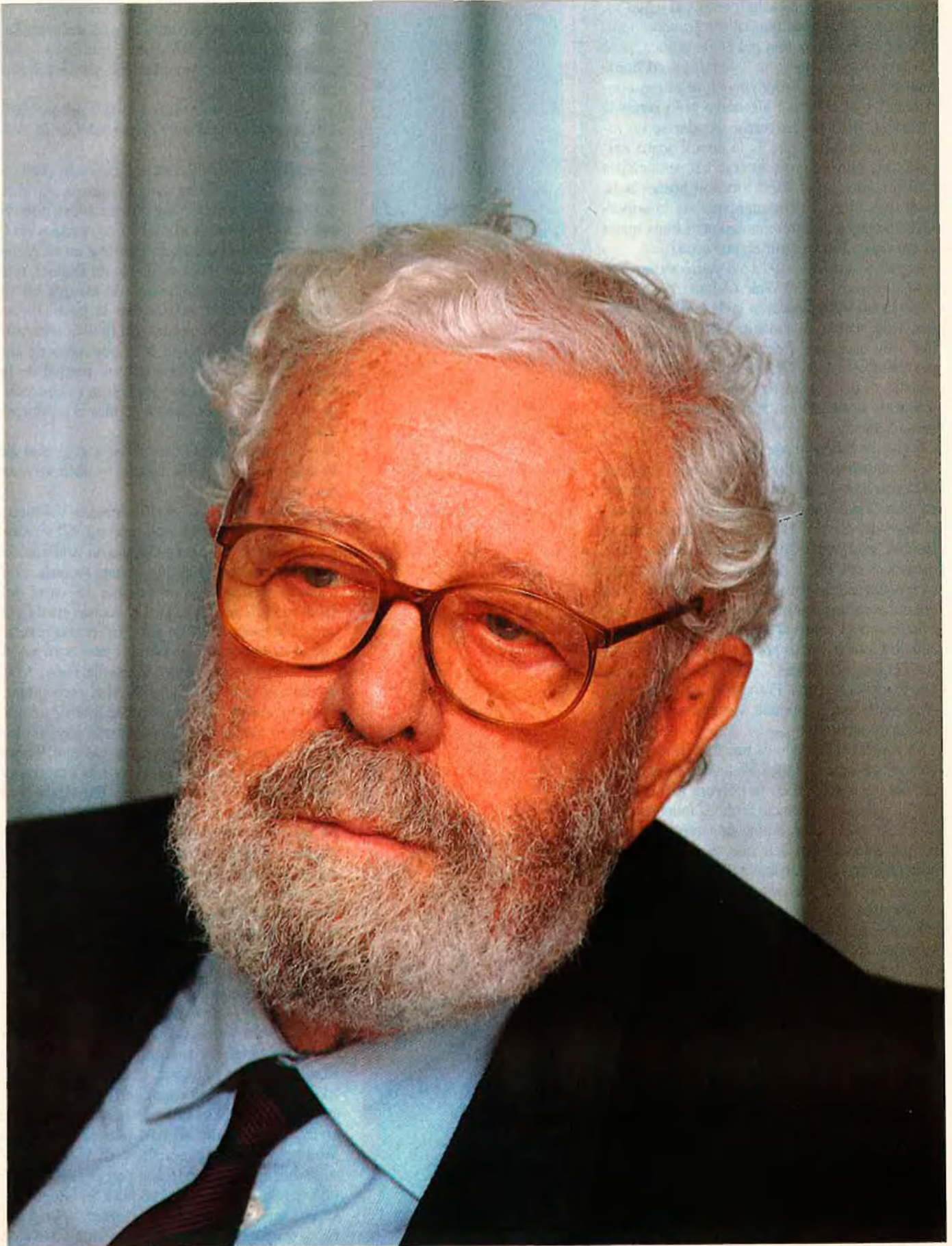
—Bé, Pilar Miró em va dir quan va arribar com a directora general que jo continuava, però

que ja sabia que havia de fixar tots els dies a les 8 del matí. Vaig entendre que era una manera subtil de dir-me que me n'anara. Com que el meu treball estava als despatxos dels grups polítics i financers, ho vaig deixar. Alguns dels meus projectes, com la recuperació del No-Do o la del cine Doré, s'han realitzat; altres, no. Però bé, em va proporcionar una de les anècdotes més divertides de la meua vida, i l'he recuperada en *Todos a la cárcel*. Quan baixa el ministre de l'helicòpter i es troba el sots-secretari, l'abraça i li diu: "¡Hombre, he firmado algo tuyo esta mañana!" I el sots-secretari li pregunta què, i el ministre, que no recorda què, li ho pregunta al seu secretari i aquest contesta: "¡El cese!" Això em va passar a mi amb el ministre de Cultura en un cine, el dia de l'estrena de *Los santos inocentes*.

Però no em sent maltractat oficialment. Ho tens a València, que m'han donat l'Alta Distinció de la Generalitat, sóc del Consell Valencià de Cultura, tinc una bona relació amb el president Joan Lerma... Jo dic maltractat per la societat. En general, en tots els països llatins, la societat és aparentment molt permissiva, però en canvi et restringeix moltíssim, o t'anul·la, les parcel·les més importants de la vida: la llibertat i la individualitat. I això t'impedeix desembocar en el gran orgasme de la soledat. La soledat està penalitzada. I en aquest sentit em sent absolutament oprimint —i reprimint— als nivells més íntims. És de psiquiatre, si vols. Sóc un llibertari al qual no agrada anar a cap reunió social on se supose que haja de tenir una presència activa i al qual fot parlar en públic, però ho faig contínuament.

—*Reivindica la soledat, però el seu cine és molt coral: parlen tots, no escolta ningú...*

—És que a mi m'agrada la soledat enmig de la civilització, enmig dels esdeveniments. No m'agrada la soledat de l'ermità; m'agrada, per exemple, la soledat a Nova York. Encara que sempre et trobes algú que et confon amb Buñuel. Les meues pel·lícules reflecteixen això d'alguna manera. Antonioni va parlar de la comunicació metafísica; jo parle de la incomunicació social: tot el món parlem per a no dir res i tots estem, com en els meus plans-sequència, davant altres i no ens diem res. És clar que estem tots congregats, i pertanyem a un ramat, però tots estem dins del nostre esdevenir forçat

completament sols. Ja vaig fer una pel·lícula sobre això, més íntima, que va ser *Tamano natural*. Se la considera una pel·lícula eròtica, però era una recensió sobre la soledat. És un home que té la intuïció d'endevinar que estem condemnats a la soledat i aleshores vol exercir-la realment, però comet l'error d'endur-se un record de la societat, que és la nina, i acaba aniquilat per ella. Jo em sent com els personatges de les meues pel·lícules: tots són homes sols, gent que accepta el mecanisme de la supervivència, però que són manipulats i traïts quant al seu desig d'aconseguir alguna cosa.

—*Què fa un llibertari com vostè en un lloc com el Consell Valencià de Cultura?*

—Muntar bronques, com la de l'última sessió, que vaig acabar en l'insult. I ho lamente. Per què vaig acceptar? Per poder fer alguna cosa per l'àudio-visual. També podria dir que per amistat. O per cinisme. En tot cas, ser membre d'aquesta institució em permet anar de tant en tant a València.

—*Què és València per vostè?*

—Fonamentalment, el carrer i la vorera. És anar derivant. Et pot dur al mar, a això que ara en diuen Ciutat Vella i que en la meua època era el barri del Carme. La meua era una València insòlita, estranya, estimada, en la qual un dels meus jocs era, i això lliga amb la meua vocació cinematogràfica, trobar escenaris que de sobte em donaren una internacionalitat, un cosmopolitisme, en el sentit d'agarrar aquestes cases, aquelles tendes i això pot ser Londres; allò pot ser Tòquio; allò, París... Universalitzar l'espai que jo tenia i recorria. Passejar d'una manera inconscient, mai planejada, desembocar en els llocs més estranys.

En aquella època odiava una cosa que ara defense al màxim: les falles. Hi havia uns estranys perfums que anaven de la pólvora a l'obscenitat. La meua reconciliació amb les falles es produeix als quatre anys o cinc de viure a Madrid, perquè abans jo era dels que se n'anaven fora amb els amics quan arribava Sant Josep.

—*Els seus amics feien feredat, em consta.*

—Era una pena famosa a causa del seu gamberisme, que anava *fifty-fifty* entre l'alcohol i les putes. Jo, el que menys, perquè tenia una úlcerà. Vam ser els primers a gitar-nos a les sis i les set de la matinada. Érem, en certa manera, els pioners de la "ruta del bakalao". Durant el dia érem subtils enamorats de col·legiales, i per la nit féiem expedicions a les cases de lenocini més barates.

—*Vostè era ric.*

—Jo sóc d'aquest tipus de rics que són propietaris de nul·la rendibilitat. El meu pare tenia finques a Utiel de vinya, i la vinya no és la taronja. I la meua mare no tenia participació en un negoci, una pastisseria, que tenien els seus germans, que sí que van guanyar molts diners i un d'ells va arribar a presidir la Caixa d'Estalvis.

“Em sent maltractat per la societat, que és aparentment permissiva, però que et restringeix molt i t'impedeix desembocar en el gran orgasme de la soledat. Sóc com els personatges de les meues pel·lícules: un home sol i traït que accepta el mecanisme de la supervivència.”

Nosaltres érem els de les terres no rendibles: ni tan sols teníem propietats a la vora del mar. Teníem uns immobles a València, que és un valor, però els preus dels arrendaments antics són una ruïna.

—*Es cert que ha tornat a dirigir per necessitats econòmiques o això forma part de la promoció?*

—Això ho vaig dir com una *boutade*, però no van saber traslladar les meues paraules. A veure si ara tu ho arregles. Vaig dir que anava a fer la pel·lícula per raons alimentàries, perquè així, amb tota seguretat, es convertiria en la meua millor pel·lícula, com en el cas de Bunuel, que les seues millors pel·lícules són les que ell va dir *alimentàries*. I vaig acabar la frase confirmant que totes les meues pel·lícules eren alimentàries, que les havia fetes per raons de supervivència total. Si et pagaven, perquè de la pel·lícula *Calabuch*, no vaig cobrar ni cinc cèntims... Un televisor, em va regalar el productor al cap de deu anys.

—*Va tenir alguna cosa a veure el germà de la seua mare —li deien Luisito?— amb la seua decisió pel cine?*

—Luisito Martí, sí, així li deien a València. Bé, podria haver estat així, però no. Ell va dirigir i produir la primera pel·lícula en valencià, *El javà de Ramonet*, però jo tinc uns records molt infantils del rodatge en la casa del camí del Grau, que és on vivia jo. La decisió meua pel cine jo la literaturitzo un poc. Va ser una revelació sobtada com la de Bernardette, però en el cine Rialto veient *Don Quijote* de Paps. M'agradava el cine des d'una soledat, com pintar, escriure i llegir. Devia de robar llibres, perquè si mire la meua biblioteca d'aquells anys és impossible que poguera comprar-los tots. Tenia una marcada vocació literària i la compartia amb dos joves: Vicent Andrés Estellés i José Luis Colina. Féiem una revista que es deia *Perfil*, revista de contornos. Colina va participar en alguns guions de les meues pel·lícules, com *Los jueves, milagro*. Però se'n va venir a Madrid de periodista, es va fer editorialista d'*Arriba* i es va tórcer per la literatura. Era falangista, i ho manté, amb el mateix entusiasme que Juan Antonio Bardem manté el seu comunisme.

—*Vostè també va ser falangista.*

—Bé, no de carnet.

—*I va estar en la División Azul.*

—Jo tenia a València una pena d'amics on hi havia falangistes i anarquistes, com Sánchez Requena i Pepe Martínez, el de Ruedo Ibérico. És cert que vaig tenir una certa sensibilitat literària per l'estètica del falangisme, però vaig anar a la División, en part perquè hi anaven prou amics meus, que a l'hora de la veritat resulta que no hi van anar, i en part per decisió familiar, per a veure si així podíem fer alguna cosa pel meu pare, que havia estat diputat del Front Popular i estava a la presó amb petició de

pena de mort. Però en part també, i per damunt de tot, per les xiques.

—Lligava molt estar en la *División Azul*?

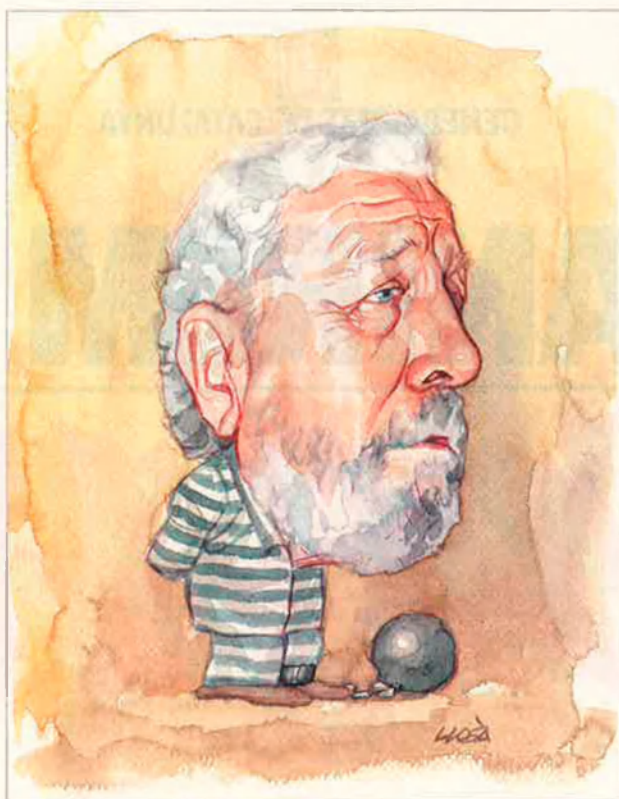
—Això pensava jo. Però quan vaig tornar, les que m'agradaven van continuar sense fer-me cas. Em vaig desenganxar de tot això per dos o tres episodis que vaig viure: unes hòsties pegades per un militar falangista en la plaça del Caudillo, que se'n deia, per no alçar el braç. Els incidents tòpics i típics. Sí que vaig tenir una fascinació personal per José Antonio Primo de Rivera, paral·lela a la que tenia per Durruti. Sóc un home al qual han fascinat els carismes de la gent, foren de la ideologia que foren. M'interessava la política bastant, i només tenia 13 o 14 anys.

—Quina classe de missions va realitzar en la *División Azul*?

—La *División* va ser molt aventurera, molt literària. Vaig estar en un lloc d'observació d'artilleria. Jo era el que se suposava que havia de comunicar que disparaven i, a través d'uns aparells molt complicats, localitzar des d'on disparaven. Por, en vaig tenir tota la que pugues imaginar. Feia quaranta sota zero i la ullera se't quedava enganxada a la pell i te l'arrancava del fred, per tant, jo procurava no mirar per l'aparell i cada cinc minuts comunicava que veia fum i moviment. Un dia els russos es van fartar i van tombar la torre d'observació amb l'artilleria, i van matar uns alemanys i un valencià. Jo vaig passar molta por. La primera nit que vam arribar tenia molta por, i el capità em va enviar a vigilar dalt de la torre. Feia un vent terrible i la torre cruixia. Era tan jove que em feien més por els fantasmes que els russos. Al final em vaig quedar ajupit mirant cap al front, però quan es va fer de dia vaig comprovar que en realitat m'havia passat tota la nit mirant cara a un mur de ciment. En tot cas, va ser una experiència molt interessant: vaig conèixer molts russos i, la cosa més important, no vaig disparar ni un sol tir.

—El fet d'haver estat a la *División Azul* li va permetre després treballar amb més tranquil·litat de cara a la censura?

—L'únic benefici que en vaig traure va ser aprovar l'examen d'estat, que l'havia suspès dues voltes. I un altre encara: entrar gratis al Club de Tenis València. Els censors de cine no tenien la més lleugera idea sobre la meua vida. Per a ells Berlanga era un de l'Escuela de Cine, i la prova és que els tractadistes de la censura, com Domènec Font, tots arriben a la conclusió que el més perseguit per la censura he estat jo.

—**El fet de ser valencià determina el seu cine?**
—**Aparentment, sí. Em sent faller, pirotècnic. Em costa molts disgustos dels crítics. M'agrada la coralitat, que és una vitalitat que se'ns atribueix als mediterranis. M'agrada ficar en les meues pel·lícules fanfàrries i bandes de música, focs artificials. 'Todos a la cárcel' es podria entendre com una falla. És un instint de narració popular que condensa una crítica on al final tot reben-ta i crema. Per qüestió de pressupost no ho he fet, però el final es constituïa en un caos absurd on apareixia de sobte Celia Gámez baixant per una escala, Joselito cantant -i ho teníem fàcil- per una reixa..., una follilàndia total que acaba en flames, com la falla Na Jordana. Reivindique les falles, que són la primera manifestació pop autèntica i em sent hereu de Bernat i Baldoví.**

Però ara que ho dius, vaig ser un imbècil per no haver-ho explotat de cara a la censura. El que passa és que jo treballava amb Bardem, que, després d'haver passat per *flecha* i *jefe de centuria* a Sant Sebastià, ja estava dins del PCE.

—És cert que Bardem li donava classes de marxisme amb pissarra?

—Sí, sí, fins que es va adonar que no hi havia res a fer amb mi. Tenien una audàcia aleshores increïble. Ricardo Muñoz Suay, per exemple, va arribar a proposar-li a José María García Escudero, un home falangista a qui els republicans havien assassinat els seus pares, l'ingrés al partit. Li ho va proposar en el balcó de la mateixa casa on Bardem m'explicava marxisme amb pissarra. El proselitisme era total.

—En aquesta època vostè tenia una relació onírica amb Franco, no?

—Vaig començar a recordar els somnis en l'època en què em vaig psicoanalitzar. El meu psiquiatra, que era germà del Padre Portillo, el gran cap de l'Opus Dei, em va dir que li portara els somnis per escrit. I vaig descobrir que tenia unes quantes constants. Una estava relacionada amb el meu poble, Utiel. Jo era com l'alcalde i havia transformat Utiel en Nova York, i tenia un poder enorme. Unes altres constants, però desgraciadament les menys, eren eròtiques. Unes altres, que eren de manual de psiquiatria, eren eixir al carrer sense pantalons o que em perseguiren. Però la gran constant era la relació amb Franco. Era com família meua: menjava amb mi. Dins d'aquesta familiaritat, jo tenia una superioritat sobre ell enorme, i li recriminava coses com la vaga d'Astúries, sobre les execucions o de tipus moral. I ell em donava explicacions molt acollidores.

—Li consta que Franco fera alguna volta un comentari sobre el seu cine?

—Sí. Mora Figueroa, que era ministre, i amic del productor de *Calabuch*, m'ho va contar. Quan vaig fer *Las cuatro verdades*, Fernández de la Mora va escriure un editorial en *ABC* on m'atacava feroçment i deia que jo era un roig i un comunista. Un editorial bastant cabrós. I l'endemà va arribar al Consell de ministres. Un dels ministres va dir que jo era un comunista i que se m'havia de quadrar. I Franco va dir no, no, Berlanga no és un comunista. I el que m'ho contava va deixar una pausa llarga, i jo vaig pensar que Franco es pareixia al dels meus somnis. I mentre ho pensava, diu: no, és molt pitjor: és un mal espanyol. **Miquel Alberola**